Het kruispunt tussen Zeist en De Bilt.

Er zijn in Nederland vele kruispunten, dikwijls uitgegroeid tot verkeerspleinen. Sommige van deze kruispunten zijn zomaar uit de grond gestampt ten behoeve van de moderne verkeerseisen, dus zonder enige historische betekenis. Voor ons - als historisch geinteresseerden - zijn die moderne knooppunten natuurlijk ook gemakkelijk, maar onze belangstelling kunnen zij toch moeilijk opwekken. Hoe anders is dat met het kruispunt van wegen tussen Zeist en De Bilt! Reeds vele eeuwen zijn daar allerlei verbindingen samengekomen, die zich concentreerden in de naam De Clomp of het Clompje, oudtijds een herberg, waar de reizigers afstapten, later boerderij en tenslotte ten offer gevallen aan het moderne verkeer. Immers, in 1969 kwam het boerderijtje vlakbij de geplande verkeersweg te liggen, die bij Berkenhoven de Utrechtseweg ondergronds snijdt en het werd daarom afgebroken. De bewoonster is nu ingetrokken bij haar zoon op de boerderij De Eyck. Het daarnaast gelegen landhuis van die naam werd kort na de oorlog afgebroken. Hoge bomen duiden de plaats nog aan waar het stond. Uit door mij geraadpleegde stukken heb ik de indruk gekregen, dat het terrein van het huidige landgoed Vollenhoven vroeger ook De Clomp werd genoemd en was verdeeld in het "eerste en tweede klompjesvak". Dit is af te leiden uit het aantal hectaren dat wordt vermeld. Het gesloopte boerderijtje is uiteraard de laatste versie van een eeuwenoud begrip. De herberg zal wel meermalen verbouwd zijn of vervangen en ik heb reden aan te nemen, dat de oorspronkelijke herberg wat meer naar het westen stond.

De situatie van het kruispunt is immers in de loop der tijden gewijzigd en het is misschien goed een en ander uit de duisternis "op te trekken" en wel juist nu, omdat de grote verkeersweg onder de Utrechtseweg door en de aanleg van de woonwijk Vollenhoven ertoe bijdragen veel verwarring te stichten als het erop aan komt de oorspronkelijke toestand te reconstrueren.

Er hebben zich sinds 1790 bij het kruispunt drie veranderingen voorgedaan. Het Clompje is iets naar het oosten verplaatst, de oude Amersfoortse Bergweg is als openbare weg verdwenen, en eveneens is verdwenen de "knik" in de Utrechtseweg ter hoogte van Berkenhoven en de Blauwe Schorteldoek.
Sinds mensen-heugenis loopt de weg naar Utrecht bij Berkenhoven volkomen recht om eerst verderop een bocht te vertonen bij Beerschoten. Op de kaarten van De Roy (omstreeks 1690) en het Campement van Zeist (1787) is deze knik echter duidelijk waarneembaar. Hij begint bij Berkenhoven en eindigt ter hoogte van De Clomp om dan weer de oorspronkelijke richting te hernemen en de oude Amersfoortse Bergweg te ontmoeten. Ik ben in het bezit van een kaartkopie uit het Algemeen Rijksarchief die van omstreeks 1790 moet dateren en waarop reeds de nieuwe weg naar Amersfoort staat aangegeven, tezamen met de knik en de oude verbinding. Kort daarop moet de knik zijn verdwenen en zal de oude Amersfoortse Bergweg aan het openbaar verkeer zijn onttrokken. Deze weg loopt thans door het nog bestaande gedeelte van het landgoed Vollenhoven en is - gedeeltelijk omgeven door de oude bomen - nog duidelijk waar te nemen. De verbinding blijft nog juist buiten het bouwplan-Vollenhoven en buigt wat later iets naar het noorden, om dan te eindigen bij het snijpunt van de Panweg en de huidige weg naar Amersfoort.
Zoals u wellicht bekend zal zijn, is het landgoed Vollenhoven ten oosten van de Utrechtseweg gedeeltelijk in stand gebleven. De huidige weg naar Amersfoort loopt langs de noordzijde van het landgoed, terwijl de woonwijk Vollenhoven wordt aangelegd in wat vroeger het zuidelijke gedeelte van het landgoed was. Op het terrein van het bouwplan is nog steeds waar te nemen het begin van de zogenaamde "Woudweg", een eeuwenoude verbinding tussen Utrecht en Woudenberg, rechtstreeks, dus niet via het vroegere dorp Zeist.
Deze woudweg splitste zich vroeger van de Utrechtseweg af ten zuiden van het Clompje, zoals de Amersfoortse Bergweg dat deed ten noorden van deze her-

berg. Kort daarop kwam de aftakking naar Zeist. Dat was de Oudarnhemseweg, die onlangs is verhard, het Sanatorium passeert en zich in Zeist voortzet, aanvankelijk met de namen Eerste en Tweede Hogeweg en ten slotte Arnhemse Bovenweg. Deze verbinding is, zoals Ds. P. Kuyper in zijn belangwekkende artikelen reeds heeft uiteengezet, ook zeer oud, omdat zij over hogere gronden liep en daarom de voorkeur verdiende boven zuidelijker gelegen verbindingen over drassig terrein. De loop van de Woudweg is op het gebied van het bouwplan Vollenhoven nog na te gaan. Het stroompje erlangs wordt aan het einde gesneden door de nieuw-aangelegde Laan van Vollenhove. Het tracee van de Woudweg komt uit op de Panweg ter hoogte van de Tellegenlaan. Ik heb snel nog enkele foto's van die situatie gemaakt. Men is nu, twee weken later, aan het kappen. Alles gaat tegenwoordig zo snel, dat men het fotografisch nagenoeg niet meer kan bijhouden!
De Woudweg heeft nog verdere restanten in de vorm van de Oude Woudenbergse Zandweg ten oosten van de Gerofabriek en in de brede bosweg, die thans nog loopt langs de "oude" Krakeling en het Witte Huis om dan kort voor de uitspanning "De Pyramide" af te buigen naar de nieuwe Woudenbergseweg, die kort na 1849 is ontstaan (op de veldminuut uit dat jaar komt hij nog niet voor ....). De Woudweg zal waarschijnlijk zijn doorgegaan in de richting van Henschoten, dat reeds in de vroege Middeleeuwen wordt vermeld en slechts vijfmaal van bezitter moet zijn verwisseld.
De "oude Krakeling" is in de loop van de negentiende eeuw (de topografische kaarten bewijzen dit) verdwenen, ofschoon de plaats nog nauwkeurig is aan te wijzen. Het was in de Franse tijd bakkerij en slagerij van het bezettingsleger. In die tijd heette dit punt al Krakeling, op dezelfde kaart van het kamp Austerlitz waarop Wallenburg staat aangegeven als Damblai. Mijn vrouw wees mij op het feit, dat de krakeling een symbool is van de bakkerskunst en de naam aldus zal zijn ontstaan. Het Witte Huis is er nog steeds en dient de bosbouwkundige ambtenaar tot woning.

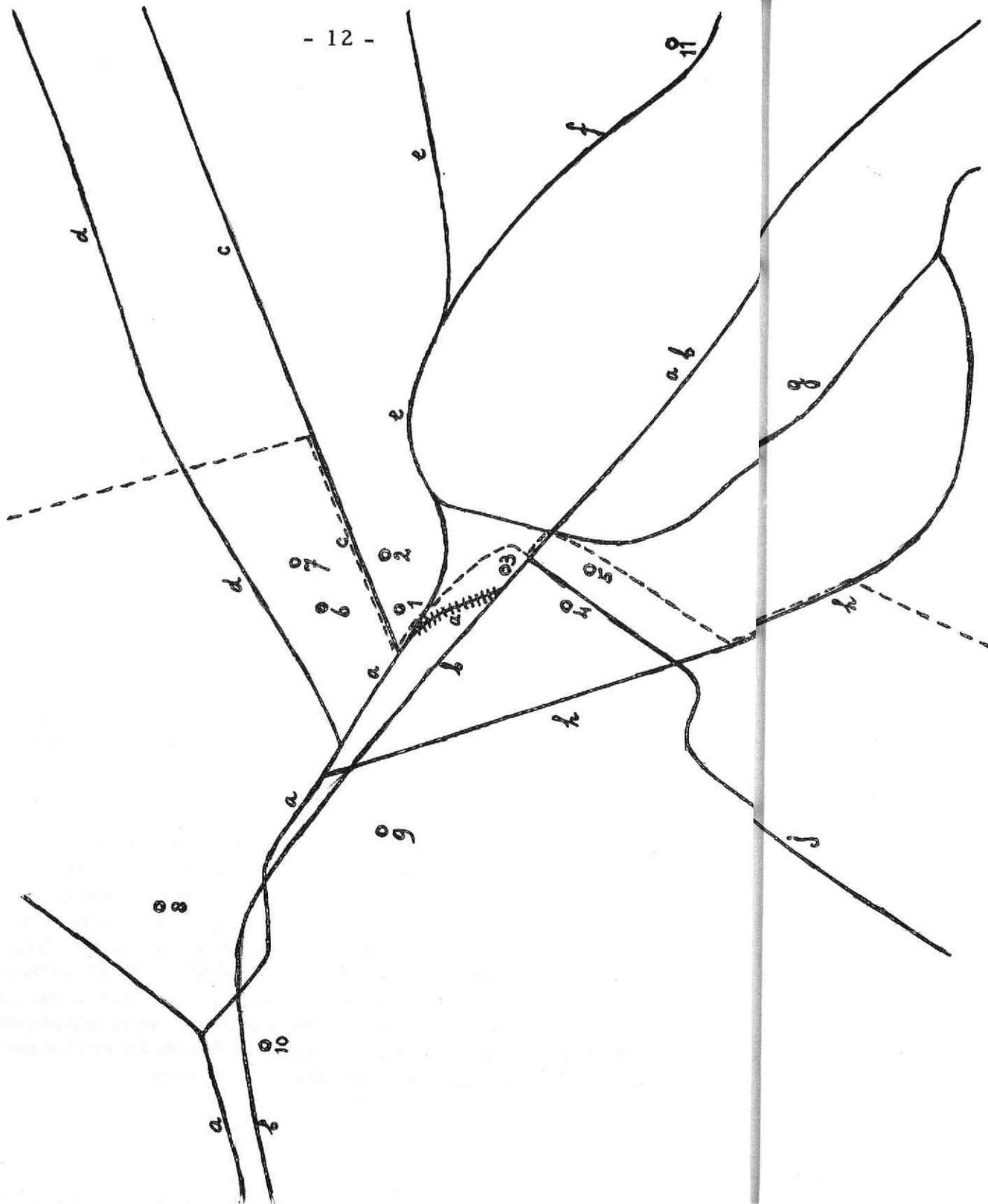

HET KRUISPUNT.

- - - - - - - - grens De Bilt-Zeist

-+-+-+-+-+-+- de knik

a. Utrechtseweg oud
b. Utrechtseweg thans
c. oude Amersfoortse Bergweg
d. huidige weg naar Amersfoort
e. Woudweg
f. OudArnhemseweg
g. Kroostweg
h. Noordweg
j. Bisschopsweg

1. De Clomp vroeger
2. De Clomp later
3. Berkenhoven
4. koepel in overtuin
5. Blauwe Schorteldoek
6. De Eyck
7. Konijnenburg
8. Beerschoten
9. Vollenhoven
10. Tameroord (verdwenen)
11. Gerecht van Zeist

Ik heb nu vijf verbindingen behandeld, die op of dicht bij het befaamde kruispunt samenkwamen: de Utrechtseweg, de oude Amersfoortse Bergweg, de nieuwe weg naar Amersfoort, de Woudweg en de Oudarnhemseweg. Voor ik de verdere toegangswegen, meer naar het zuiden, behandel, moet ik even een algemene opmerking maken aangaande de geografische gesteldheid van Zeist en omgeving. De Utrechtseweg, voorgezet in de Driebergseweg, markeert in grote trekken de scheiding tussen twee zeer verschillende landschappen; de agrarische gebieden aan de zuidkant met weiden en akkers en daartegenover de heuvelachtige heidegrond, die zich uitstrekte over het grote gebied ten oosten van De Clomp, ten noorden van het dorp Zeist en dan verder over Austerlitz en Henschoten om tenslotte op te houden bij de Gelderse Vallei. Met andere woorden: Zeist was nog niet het bosrijke gebied van tegenwoordig. In de zeventiende eeuw, met de aanleg van het Slot, kwamen tevens de boomrijke slottuinen met hun gezichtslanen, die zich uitstrekten over grote gebieden, speciaal ten noorden van Zeist, tot ongeveer de Woudweg toe. De verdere omgeving van Zeist, zoals Austerlitz en Wallenburg, het gebied van d'Amblé, is eerst in de negentiende eeuw met bossen beplant.

De zuidelijke toegangswegen naar de Clomp liepen dus door agrarisch gebied. In de eerste plaats de Bisschopsweg, die langs het landgoed Oostbroek naar Bunnik leidde en op de kaart van De Roy dezelfde loop heeft als thans. Verder de Kroostweg, die op oude kaarten ook precies zo is gesitueerd. Ten slotte de Noordweg, die zich niet, zoals tegenwoordig, met de Bisschopsweg verenigde, maar deze destijds sneed en volkomen rechtuit aan de zuidkant van de huidige overtuin van Berkenhoven naar het noordwesten liep en vlak voor het huis Vollenhoven de Utrechtseweg bereikte. In die overtuin van Berkenhoven heeft vroeger een koepel gestaan, tegenover de Blauwe Schorteldoek en wel op de hoogste punt van een stijgend pad, dat nu nog duidelijk te herkennen is. De Blauwe Schorteldoek is een boerderij geweest, die reeds eeuwen geleden werd vermeld. Deze

hofstede stond echter niet op de plaats van de huidige villa aan de Utrechtseweg, maar meer landinwaarts naar het zuiden.

Ten slotte wil ik nog even ingaan op de vraag, hoe destijds de grens tussen Zeist en De Bilt liep. Het antwoord is eenvoudig: aan de grens is nagenoeg niets veranderd, zodat Berkenhoven en zijn overtuin, de Blauwe Schorteldoek en De Eyck op Bilts gebied lagen. De Clomp behoorde nog net tot Zeist en dat was ook het geval met het afgebroken huisje van die naam. Het nieuwgebouwde Montessorilyceum ligt ook op Zeister grondgebied. Rest nog de vraag: behoorde de knik in de Utrechtseweg tot Zeist of De Bilt? Volgens de kaart van De Roy, welke voor die tijd zeer nauwkeurig is, valt de knik onder De Bilt en ik dacht dat dan ook wel te mogen aannemen.

Om de leesbaarheid van dit artikel te verhogen, heb ik er een kaartje bij getekend (zie pag. 12 en 13). De cijfers duiden gebouwen aan, de letters verbindingen. De grens van Zeist is met een stippellijn aangeduid.

Mr. Dr. H. Emmer.

HOUTVERKOOPING

op

RHIJNWIJK en SCHOONOORD

onder *ZEIST*

op

Dingsdag 16 Januarij 1872,

van EIKENBOOMEN, IEPEN, en opgaande WILGEN en eenige perceelen EIKEN-, ESSCHEN en ELZEN HAKHOUT.